

Vabariigi Valitsuse määruse
„Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskiri“ eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

„Looduskaitseaduse“ § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ning kehtestada ala kaitsekord.

Kavandatava Osmussaare maastikukaitseala (edaspidi *kaitseala*) territoorium on olnud kaitse all alates 14. märtsist 1996, mil Vabariigi Valitsus andis välja määruse nr 78 „Osmussaare maastikukaitseala moodustamine, Osmussaare, Üügu ja Ohessaare maastikukaitsealade kaitse-eeskirjade ning välispiiri kirjelduste kinnitamine“. Vastavalt „Looduskaitseaduse“ § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni kehtestatakse „Looduskaitseaduse“ alusel uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kehtestatakse uus kaitse-eeskiri. Kaitseala piir on viidud kooskõlla põhikaardiga ning maakatastri andmetega. Uus kaitsekord võtab arvesse Natura 2000 elupaigatüpe ja liike.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni looduskaitse juhtivspetsialist Marju Erit (tel 472 4722), eksperdiarvamuse eelnõu kohta koostas Eesti Looduseuurijate Seltsi esindaja Toomas Kukk, eelnõuga kavandatud kitsenduste vajalikkust, „Looduskaitseadusele“ vastavust ja seletuskirja nõuetekohast vormistust kontrollis Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise peaspetsialist Roland Määr (tel 627 2184). Eelnõu õigusekspertiisi tegi Keskkonnaministeeriumi õigusosakonna jurist Kadri Tubli (626 0751, kadri.tubli@envir.ee).

2. Eelnõu sisu

Osmusaar on kaitse alla võetud maastikukaitsealana. Kuigi saarel esineb palju kaitstavaid liike ning väärtuslikke elupaigatüpe, on Osmusaar väärtuslik eelkõige kui maastikuline tervikkompleks, kus on oluline säilitada nii geoloogilisi objekte (nt pankrannikut ja paekivipaljandeid), pärandkultuurmaastikku (poollooduslikke kooslusi) kui seal esinevaid ohustatud liike. Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eesmärk on kaitsta geoloogilisi objekte (aluspõhjakiivimite paljandeid, rannavalle, rändrahnne), Lääne-Eesti saartele omaseid loodus- ja pärandmaastikku, kaitsealuseid taime- ja loomaliike ning kooslusi. Eesmärk on kaitsta ka linnuliike, mida Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta nimetab I lisas. Need liigid on tutkas (*Philomachus pugnax*), mis on ühtlasi I kategooria kaitsealune liik; hüüp (*Botaurus stellaris*), niidurüdi (*Calidris alpina*) ja sooräts (*Asio flammeus*), mis on ühtlasi II kategooria kaitsealused liigid; roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), teder (*Tetrao tetrix*), sookurg (*Grus grus*), jõgitiir (*Sterna hirundo*), randtiir (*Sterna paradisaea*), rukkirääk (*Crex crex*), võöt-põõsalind (*Sylvia nisoria*) ja punaselg-õgjija (*Lanius collurio*), mis on ühtlasi III kategooria kaitsealused liigid. Lisaks kaitstakse III kategooria kaitsealuse liigi tõmmuvaera (*Melanitta fusca*) elupaiku ning elupaigatüpe, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kohta nimetab I lisas. Need on rannikulõukad (1150*)³, esmased rannavallid (1210), püsitaimestuga kivirannad (1220), merele avatud pankrannad (1230), Läänemere kesk- ja põhjaosa rannaniidud (1630*), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), kadastikud (5130), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*), lood (alvarid) (6280*), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), liigirikkad madalsood (7230), lubjakivipaljandid (8210), vanad laialehised metsad (9020*) ja

puiskarjamaad (9070). Samuti kaitstakse nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ II lisas nimetatud liiki soohiilakat (*Liparis loeselii*), mis on ühtlasi II kategooria kaitsealune liik, ning järgmiste ühtlasi III kategooria kaitsealuste liikide – madala unilooga (*Sisymbrium supinum*) ja emaputke (*Angelica palustris*) elupaiku. Lisaks on eesmärk ka II kategooria kaitsealuste liikide taani merisalat (*Cochlearia danica*), kaljukressi (*Hornungia petraea*), veripunase koldrohu (*Anthyllis coccinea*), karvase lippheerne (*Oxytropis pilosa*), hariliku muguljuure (*Herminium monorchis*) ja kärbesõie (*Ophrys insectifera*) ning III kategooria liigi sooneiuvaiba (*Epipactis palustris*) ja elupaikade kaitse.

„Rahvusvahelise tähtsusega märgalade, eriti veelindude elupaikade konventsiooni“ artikli 2 lõike 1 kohaselt on kaitseala rahvusvahelise tähtsusega märgala (Ramsari ala).

Kaitseala on tsoneeritud vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kaheks sihtkaitsevööndiks ja kolmeks piiranguvööndiks. Sihtkaitsevööndid on vajalikud looduslike ja poollooduslike koosluste ning eluta looduse komplekside säilitamiseks. Elupaikade säilitamise kaudu kaitstakse sealset elustikku, sh kaitsealuseid ja ohustatud liike. Piiranguvööndid hõlmavad majanduslikult kasutatavaid alasid, kus esineb hoonestus ja asuvad mitmed rajatised.

Kaitse-eeskirjaga on inimestel lubatud kaitsealal viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi, püüda kala ja pidada jahti, välja arvatud Tiiru sihtkaitsevööndis 1. aprillist 30. juunini, et tiirude pesitsuskolooniat mitte häirida. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal viibimine on lubatud, arvestades „Asjaõigusseaduses“ ja „Looduskaitseaduses“ sätestatut.

Kaitseala teedel on lubatud sõidukiga sõitmine ja kaitseala veealal on lubatud mootorita ujuvvahendiga sõitmine. Sõidukiga väljaspool teid ja maastikusõidukiga ning mootoriga ujuvvahendiga on lubatud sõita järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, kaitseala kaitse korraldamisega ja valitsemisega seotud töödel, kaitseala valitseja nõusolekul teostatavas teadustegevuses ja õuemaal ning liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel ja maatulundusmaal metsamajandustöödel või põllumajandustöödel. Väljaspool teid on sõidukitega sõitmine keelatud, kuna tegemist on tallamistundlike, kohati ka liigniiskete kooslustega, mille pinnast ja taimkatet sõidukitega sõitmine kahjustab ning mis taastuvad väga aeglaselt. Kaitseala veealal on lubatud mootorita ujuvvahendiga sõitmine, kuna saarel on väikesed ja madalad järved, mille elustikku mootorsõidukitega sõitmine oluliselt häirib.

Telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal on lubatud ainult kohtades, mis on selleks ette valmistatud ja, mille kaitseala valitseja on tähistanud. Kaitsealal asuvad kõrge väärtusega elupaigad, eelkõige poollooduslikud kooslused, mis on tallamistundlikud ja kohati tuleohtlikud. Telkimine ja lõkketegemine juhuslikus kohas võib hävitada nii kaitstavate liikide elupaiku kui vähendada tallamise tõttu koosluste soodsat seisundit. Osmusaarel on 6 ettevalmistatud lõkkekohtadega telkimisplatsi, mis on kaitseala külastajatele piisav. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud omaniku loal.

Kaitsealal ei ole lubatud ilma kaitseala valitseja nõusolekuta muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teostada maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, anda nõusolekut väikeehitise, sealhulgas lautri või paadisilla ehitamiseks, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, või muuta olemasolevat, kui selleks ei ole vaja anda vee-erikasutusluba, ehitusluba või nõusolekut väikeehitise ehitamiseks.

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste ja eluta looduse komplekside säilitamiseks. Kaitsealal on kaks sihtkaitsevööndit.

Osmussaare sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on geoloogiliste objektide, kaitsealuste liikide elupaikade, elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine, poollooduslike koosluste taastamine ja kaitse. Tiiru sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on maastikuilme, elustiku mitmekesisuse ja kaitsealuste liikide elupaikade säilitamine.

Sihtkaitsevööndis on lubatud adru varumine ning pilliroo varumine jäält ja külmunud pinnaselt. Pilliroo varumine jäält ja külmunud pinnaselt ei kahjusta siinseid elupaiku, samuti on adru varumine kaitsealal võimalik loodusväärtusi kahjustamata. Pilliroo varumine külmumata pinnaselt võib kahjusta järvede kaldal esinevad elupaigatüüpe, mistõttu see on keelatud. Tegelikult pilliroovarumise huvi saarel on seni puudunud, kuid huvi tekkimise korral on roo varumine võimalik ega ole vastuolus kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamiseks.

Sihtkaitsevööndis on lubatud rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistatud ja kaitseala valitseja poolt tähistatud kohtades, sealjuures rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Rahvaürituste kooskõlastamine on vajalik eelkõige tallamistundlike koosluste kaitseks ja linnustiku häirimise vältimiseks pesitsusajal. Nõusoleku andmisel saab kaitseala valitseja suunata rahvaüritusi vähem tallamis- ja häirimistundlikesse piirkondadesse ning välistada kaitstavaid liike või elupaigatüüpe kahjustavate ürituste lubamist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks ning kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus; olemasolevate teede ja ehitiste hooldustööd; metsakoosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudeid raieaja ja tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas. Osmussaarel esineb metsaelupaigana vana laialehine mets, mille kujundamisel peavad vähemalt 50% ulatuses säilima laialehised puud, kõik vanad puud, õõnsustega puud, jalalseisvad surnud puud ja lamapuit. Raie (sh raieaja) planeerimisel tuleb arvestada kaitstavate liikide esinemisega ja nende soodsa seisundi tagamisega. Metsamaterjali kokku- ja väljavedu on lubatud külmunud või kuivalt pinnaselt, et mitte kahjustada tallamistundlikku pinnast ja taimestikku, mille taastumine on väga aeglane.

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine ning uute ehitiste püstitamine, välja arvatud rajatiste rajamine kaitseala ja kinnistu tarbeks. Uute ehitiste püstitamine pole lubatud, kuna ehitiste püstitamine kahjustab siin asuvaid väärtuslikke kooslusi, mille kaitseks kaitseala on moodustatud. Rajatiste rajamine kaitseala ja kinnistu tarbeks võimaldab loodushariduse ja külastuse korraldamiseks vajalike rajatiste (teabetahvlite, pinkide, matkaradade jms) ning koosluste hooldamisega seotud rajatiste (nt loomade varjualuste) ehitamist.

Tiirukoloonia kaitseks pesitsusajal on inimeste viibimine Tiiru sihtkaitsevööndis 1. aprillist 30. juunini keelatud. Liikumispiiranguga maismaal välistame peamise ohuteguri – linnupesade ja -munade tallamise. Osmussaare sihtkaitsevööndis liikumispiirangut ei kehtestata, kuna sealsed kaitstavad liigid esinevad inimese jaoks raskemini ligipääsetavates kohtades ja olulise häirimise mõju on reguleeritud rahvaürituse korraldamise inimhulga piiranguga.

Sihtkaitsevööndis on poollooduslike koosluste esinemisaladel nende ilme ja liigikoosseisu taastamiseks ja säilitamiseks vajalik heina ja roo niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde harvendamine ja kujundamine. Osmussaare sihtkaitsevööndis on ulatuslikel aladel looniidud ja teised pool-looduslikud kooslused, mille soodsa seisundi tagamiseks on vajalik nende hooldus. Niidualade taastamiseks ei piisa ainult karjatamisest ja niitmisest, seepärast on vajaliku tegevusena sätestatud ka raietööd.

Piiranguvöönd on kaitseala majandatav osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Piiranguvööndi kaitse-eesmärk on pool-looduslike koosluste, elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine. Kaitsealal on kolm piiranguvööndit: Tuletorni, Bieni ja Lõunasadama.

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus. Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud uute ehitiste, kaasa arvatud ajutiste ehitiste püstitamine, õhuliinide ja muude kommunikatsioonide rajamine ja rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala poolt tähistamata kohtades.

Piiranguvööndis on keelatud uuendusraie, välja arvatud turberaie, kusjuures tuleb säilitada koosluse liikide ja vanuse mitmekesisus; puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine; maavara kaevandamine; maaparandussüsteemi rajamine; biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetiste kasutamine, välja arvatud põllu- ja õuemaal; roo varumine ning puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt; veekogude veetaseme ning kalda- ja rannajoone muutmine.

Metsade liigilise ja vanuselise mitmekesisuse säilitamiseks on uuendusraiest lubatud vaid turberaie. Piiranguvööndis esineb metsa väga vähesel määral (ca 2 hektaril). Energia- või puhtpuistute kujundamine vähendab eluslooduse mitmekesisust, mis läheb vastuollu ala kaitse-eesmärgiga. Väetiste, taimekaitsevahendite või biotsiide kasutamine ning maavara kaevandamine kahjustavad otseselt looduslike elupaiku ja poollooduslike kooslusi ning nende soodsat seisundit. Maaparandussüsteemide rajamine on mõeldav liigniisketes kohtades, kuid sealsete koosluste, sh Natura elupaigatüüpide säilimiseks ei või muuta veerežiimi. Kaitsealal asuvad veekogud on looduslikud ja määratletud Natura elupaigatüüpideks ning nende veetaseme või kaldajoone muutmine pole võimalik elupaigatüüpide soodsat seisundit kahjustamata. Samuti on looduslik ja elupaigatüüpidega kaetud saare rannajoon. Roo varumine ning puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnasega võib oluliselt kahjustada tallamistundlike ja niiskete koosluste pinnast ja taimestikku, mille taastumine on väga aeglane.

Piiranguvööndis on pool-looduslike koosluste esinemisalal vajalik nende ilme ja liigikoosseisu säilimise tagamiseks heina niitmine, loomade karjatamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine ja kujundamine.

Kaitseala kaitsekorra väljatöötamisel on arvesse võetud kaitsealal esinevaid loodusväärtusi ja kaitseala tzoneeringu ning kaitseala kaitsekorra kohta koostatud eksperdiarvamust. Kaitse-eeskirjaga kehtestatud piirangud on sätestatud ulatuses, mis peab tagama kaitsealal esinevate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi. Leebem kaitsereežiim seaks ohtu kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamise ja kaitseväärtuste säilimise.

Kaitseala välispiiriks on saare rannajoon. Rannatüpe ja neis toimuvaid geoloogilisi protsesse silmas pidades on saare rannajoon suhteliselt aeglaselt muutuv, rannajoon on looduses selgelt

jälgitav ning seetõttu piisav kaitseala välispiiri määramiseks. Osmussaare maastikukaitseala pindala on 489 hektarit, sellest 476 hektarit jätkuvalt riigimaal. Saarel on seitse kinnistut, mille omanikud on vastavalt Veeteede Amet, Keskkonnaministeerium, Siseministeerium ja Noarootsi vald.

Veel kehtiva kaitse-eeskirja, mis on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 14. märtsi 1996. a määrusega nr 78, punkt 3 sätestab, et kaitseala maa-alaks on kogu Osmussaare territoorium. Eelnõu kohase eeskirja järgi on kaitseala välispiiriks saare rannajoon. Seega on kaitseala piirid muutunud seoses rannikuprotsessidest tingitud rannajoone muutumisega ning kaitseala piiritlemisel aluseks oleva täpsema aluskaardi kasutuselevõetuga. Selle tulemusel on kaitseala pindala suurenenud ligikaudu 7 ha võrra. Kehtiva määruse järgi on piiranguvööndi pindala 211,8 ha, eelnõu kohase määruse järgi 88,0 ha. Ülejäänud ala saarest on tsoneeritud sihtkaitsevööndisse. Varasemast piiranguvööndist on arvatud sihtkaitsevööndisse alad, kus esinevad poollooduslikud kooslused, eelkõige kõrge loodusväärtusega esmatähtis elupaigatüüp 6280* – lood (alvarid) ja 6210* – kuivad niidud lubjarikkal mullal (olulised orhideede kasvualad). Vähenenud on saare keskosas asuva piiranguvööndi pindala, kuid samas on moodustatud kaks uut piiranguvööndit – Lõunasadama ja Osmussaare tuletorni ümbrusesse.

3. Maaomanike seisukohad

Teade Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskirja menetlemise kohta avaldati “Ametlikes Teadaannetes” 18. septembril 2008, vabariiklikus ajalehes “Postimees” 23. septembril 2008 ja kohalikus ajalehes “Lääne Elu” 23. septembril 2008. Avalik väljapanek Läänemaa keskkonnateenistuses (Kiltsi tee 10, Haapsalus) oli 26. septembrist kuni 9. oktoobrini 2008. Samal ajal sai Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskirjaga tutvuda ka Noarootsi Vallavalitsuses Pürksis.

Kinnistute omanikke teavitati kaitse-eeskirja menetlusest kirjalikult ja paluti esitada oma arvamus eeskirja eelnõu kohta. Ühtegi kirjalikku seisukohta ei esitatud.

Avalikku arutelu ei korraldatud, kuna kaitsealal jääb vaid neli maaomanikku ning ettepanekut avaliku arutelu korraldamiseks ei tehtud.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Osmussaare maastikukaitseala kaitsekorra kavandamisel on lähtutud „Looduskaitseaduses“ esitatud nõuetest ning arvestatud vastavust Euroopa Liidu õigusele, eelkõige nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile 2009/147/EÜ. Osmussaare maastikukaitseala on Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615-k „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri“ lisa 1 punkti 1 alapunkti 35 kohaselt Nõva-Osmussaare linnualal ning punkti 2 alapunkti 260 kohaselt Nõva-Osmussaare looduslal.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Vastavalt “Maamaksuseaduse” §-le 4 on kaitseala sihtkaitsevööndi maa maamaksust vabastatud ja piiranguvööndis makstakse maamaksu 50 protsenti maamaksumäärast. Sellest lähtuvalt korrigeeritakse Noarootsi valla eelarvesse laekuva ja riigi eelarvest kompenseerimist vajava maamaksu suurust. Vööndipiiride muutusega seoses omavalitsusele maamaksust laekuva tulu vähenemist praeguse maaomandi seisuga ei kaasne. Seoses sihtkaitsevööndi muutumisega piiranguvööndiks suureneb maamaksust laekuv tulu vallale 70 krooni ning lisaks maamaksu muutus 16 krooni, mis valla eelarves ei kajastu, sest maa kuulub vallale. Maamaksu vähenemine seoses piiranguvööndi muutumisega sihtkaitsevööndiks on 9 krooni, kuid see ei kajastu valla eelarves, sest maa kuulub vallale.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub „Riigi Teataja seaduse“ § 5 lõikes 5 sätestatud ajal.

7. Eelnõu koostamine

Noarootsi vald tegi ettepaneku Osmussaare maastikukaitseala kaitse-eeskirjas laiendada Bieni piiranguvööndi ulatust ajaloolise küla piirini, vähendades Osmussaare sihtkaitsevööndi piiri. Eesmärgiks on taastada endine ajalooline Bieni küla, ehitades hooneid osmussaarlaste järeltulijatele. Käsitletavat ala on taashooldatud ja karjatatud alates 2003. aastast ning seal on kujunenud väga esinduslik poollooduslik kooslus elupaigatüüp *6210 – kuivad niidud lubjarikkal mullal (olulised orhideede kasvualad). Ettepanekut ei ole arvestatud, kuna ehitustegevus hävitaks olulise osa üle-euroopaliselt esmatähtsast, kõrge loodusväärtusega poollooduslikust kooslusest.

Eelnõu on läbinud e-õiguse koostööringi, mille käigus ettepanekuid ega märkusi ei esitatud.

Jaanus Tamkivi
Minister